

VALIUS VENCKŪNAS

Vilniaus universitetas, Lietuva
Vilnius University, Lithuania

1863–1864 M. SUKILIMO DALYVIŲ LAIDOTUVĖS IR VILNIAUS KAIP BALTARUSIŲ MEKOS NARATYVAS

Burial Ceremony of the Participants of 1863–1864 Uprising
and a Narrative of Vilnius as Belarusian Mecca

SUMMARY

The article discusses a narrative that presents Vilnius as the Belarusian Mecca, and a manifestation of that narrative during the November 22, 2019, reburial of members of 1863–1864 uprising. The narrative presents the city as a place of pilgrimage and worship where the Belarusian nation is constantly reborn. The ceremony of the reburial, as well as the preceding discussions, received great attention in Belarus. They become a direct representation of aforementioned narrative mobilizing the fractured nation. It is imperative to understand the strategic value of this narrative not only for Belarusian society, but for the Lithuanian state as well, because of its depiction of the Lithuanian state as an instrument of Lithuanian soft power.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariamas Vilniaus, kaip baltarusių Mekos, naratyvas bei jo aktualizavimas 2019 m. lapkričio 22 d. vykusių 1863–1864 m. sukilimo dalyvių perlaidojimo ceremonijos metu. Naratyve miestas vaizduojamas kaip piligrimystės ir garbinimo objektas, kuriame nuolat kuriasi ir atgimsta baltarusių tauta; tokią jo funkciją visiškai atitiko didelio susidomėjimo baltarusių visuomenėje susilaukusios laidotuvių išskilmės ir pasiruošimo joms įvykiai, suvieniję susiskaidžiusią visuomenę. Svarbu įvertinti strateginę jo reikšmę ne tik Baltarusijos visuomenei, bet ir Lietuvos valstybei bei suvokti, jog Vilniaus, kaip baltarusių Mekos, vaidmuo gali būti naudojamas kaip šalies minkštosios galios įrankis.

RAKTAŽODŽIAI: Vilnius, 1863–1864 m. sukilimas, naratyvas, Baltarusija, Lietuva.

KEY WORDS: Vilnius, 1863-1864 Uprising, narrative, Belarus, Lithuania.

IVADAS

Etnonacionalistinis požiūris į Vilnių ir lietuvių tautos vaidmenį jo istorijoje, ilgą laiką vyravęs lietuviškoje historiografijoje, nuo XX a. paskutinio dešimtmečio pradžios po truputį užleidžia vietą kitokiam požiūriui – naratyvams, vaizduojantiems miestą kaip daugiakultūrę sostinę, vaidinusią svarbų vaidmenį įvairių tautų gyvenime. Aktyviai plėtoti ir į miesto tapatybę tam tikru lygiu integruoti bandoma įvairius „nelietuviškais“ iki tol laikytus naratyvus, kurtus ir naudotus kitų etninių, politinių ar religinių grupių.

Baltarusiškasis Vilnius šiame kontekste yra dažnai paminimas, tačiau konkretūs su juo susiję naratyvai retai patenka į viešąją erdvę. Jie prisimenami

tik ypatingomis progomis, ir – dažniausiai – atrandant juose geopolitinės įtampos bei teritorinių pretenzijų motyvus. Vienas iš atvejų, smarkiai besiskiriančių nuo šios tendencijos, yra 2019 m. lapkričio 22 d. vykusio 1863–1864 m. sukilimo dalyvių perlaidojimo ceremonija, kurios ryškiau, jei ne ryškiausiai, akcentu tapo neoficialių baltai-raudonai-baltų vėliavų gausa minioje.

Šis įvykis yra įdomus populiariausio baltarusiškojo naratyvo apie Vilnių kontekste. Pastarasis vaizduoja Vilnių kaip baltarusių Meką – tautos garbinimo ir piligrimystės objektą, šventą vietą, kurioje užgimsta ir atsinaujina baltarusiškumas.

NARATYVAI IR JŲ REIKŠMĖ

Naratyvai yra vienas kertinių žmogaus sąmonės funkcionavimo elementų: jie leidžia susieti pastebimus fenomenus ir surasti arba sukurti prasmę tame, kas kitaip būtų tik neperprantamas duomenų chaosas. Savo paprasčiausia forma naratyvas sujungia du skirtingus teiginius į laiko seką, taigi neišvengiamai turi trijų aktų struktūrą: tam tikra pirminė tvarka egzistuoja, kol atsiranda ją suardantis pokytis, vėl sukuriantis tvarką, galbūt besiskiriančią nuo pirminės. Visi trys elementai – du teiginiai ir laiko sąsaja – tekste turi būti tiesiogiai išreikšti, nė vienas jų negali būti numanomas, kitaip tai bus ne naratyvas, o atskiras faktas ar jų rinkinys (Prince 1982: 1–4; Todorov 1969).

Naratyvais apie save, bet aplinkos supratimu per tuos naratyvus, yra grindžiamos tapatybės – individualios ir grupinės. Tokie naratyvai jungia įvairias bendruomenes, nuo paprasčiausių iki sudėtingiausių, jas formuoja, konsoliduoja ir mobilizuoja (Miskimmon, O’Loughlin, Roselle 2013: 45–47). Atskira naratyvo rūšis, ypač reikšminga šiuolaikinių valstybių egzistavimui, yra strateginiai naratyvai. Tai naratyvai, centralizuotai ar necentralizuotai kuriami siekiant pagrįsti kokios nors bendruomenės tikslus, paaiškinti bei pateisinti jos veiklą, suteikti pagrindą, kuriuo bendruomenė galėtų remtis permainingų ar neužtikrintumo sąlygomis (Miskimmon, O’Loughlin, Roselle 2013: 11–14).

Pavyzdžiui, tarp 1920 ir 1939 m. Lietuvos vidaus ir užsienio politikoje veikė rinkinys aiškių strateginių naratyvų, vaizduojančių Vilniaus praradimą kaip precedento neturinčią katastrofą, o miesto susigražinimą – kaip tikslą, kuris turi būti pasiektas. Šūkis „Mes be Vilniaus

nenurimsim“ atspindi naratyvą, skirtą mobilizuoti gyventojus („nenurimti“); jis buvo skleidžiamas tiek per nuoseklias propagandines akcijas, tiek per visuomenės savanoriškai kuriamą turinį ir tapo neatsiejamas nuo politinio diskurso pačioje valstybėje (Mačiulis 2009).

BALTARUSIŲ MEKA

Šis, Lietuvoje retai pastebimas motyvas savo šaknimis siekia baltarusių tautinės tapatybės formavimosi pradžią ir neatsiejamas nuo ją lydėjusios kūrybos. Jakubo Kolaso, Jankos Kupalos, Nataljos Arsenjevovos ir kitų chrestomatinių XX a. pradžios baltarusių poetų kūryboje svarbią vietą užima eilės, skirtos Vilniui. Miestas (vienas jo simbolių – Aušros vartai) figūruoja ir neoficialiame Baltarusijos himne, Maksimo Bogdanovičiaus „Vytyje“ („Пагоня“). Tačiau apčiuopiamiausią pavidalą šiam naratyvui suteikė poetas Uladzimiras Žilka:

O, Вільня, крывіцкая Мекка!
O, места, — ўсё цуда, характэво!¹
(Жылка 1925)

Eilėraštyje minimi krivičiai – slavų gentis, viena iš trijų, kurių pagrindu, kaip laikoma, susiformavo baltarusių tauta. Jų paminėjimas eilėraštyje nurodo interpretaciją, krivičiams priskiriančią Vilniaus įkūrimą. Lietuvių istoriografijoje ji atmetama remiantis istorinių šaltinių nepatikimumu ir archeologinių įrodymų trūkumu (Vaitkevičius 2010, 27–31, 37), tačiau dalyje baltarusių istoriografijos, o ypač populiariojoje literatūroje, tokia miesto kilmė neretai pateikiama kaip istorinis faktas (Энцыклапедыя гісторыі Беларусі 1994; Belsat 2018a).

Supaprastinantis perfravimas „Vilnius – baltarusių Meka“ yra vienas iš baltarusiškoje publicistikoje vyraujančių metaforų apie šį miestą. Vilnius yra *baltarusiškumo* Meka, tautai sakrali vieta, vienu metu – piligrimystės ir garbinimo objektas, kuriame nuolat formuojasi ir atgimsta baltarusių tauta. Priešprieša tarp jo ir Minsko yra priešprieša tarp dviejų Baltarusijos sostinių – istorinės ir politinės, senosios ir šiuolaikinės, dvasinės ir materialiosios (Ратнікова 2008). Tokia Vilniaus pozicija susijusi tiek su legendinėmis jo ištakomis, tiek su viduramžių sostinės vaidmeniu: LDK pirmąja baltarusių valstybe laiko apie 45 % Baltarusijos gyventojų (Budzma belarusami 2012), o koks nors tęstinumas tarp LDK ir Baltarusijos respublikos yra paplitęs daugybe formų, nuo nuosaikių, dėstomų švietimo institucijose, iki radikalių, XX a. pabaigoje išpopuliarintų E. Jarmalovičiaus ir kitų rašytojų (Tichomirovas 2016). Taip pat miestas neatsiejamas nuo XX a. pradžios baltarusių tautinio judėjimo, kurio daug veikėjų yra kilę iš Vilniaus ar jame kurį laiką gyvenę (Poklad 2009); dar vieną, atskirą dėmenį sudaro šio judėjimo ištakos XIX a. viduryje, glaudžiai susijusios su 1863–1864 m. sukilimu ir jo įvykiais Vilniuje.

„Vilnius – baltarusių Meka“ metaforinį junginį galima vadinti motyvu ar tropu, tačiau savaime tai nėra naratyvas, kadangi jame nėra laiko sekos. Ją, kaip ir trijų aktų struktūrą, junginiui suteikia minėtas vartojimo kontekstas – siužetai, kuriuose minimas miestas. Jie turi aiškia pasikartojančią struktūrą, kurią galima supaprastinti iki vieno naratyvo: kiekvieną kartą, kai baltarusių tautai iškyla grėsmė, ji praranda laisvę arba papuola į nelaimę, jai lemta atgimti Vilniuje, vis iš naujo tampančiame baltarusiškojo tautiškumo katalizatoriumi. Be / iki Vilniaus baltarusių tauta yra silpna, ir būtent Vilniuje, U. Žilkos žodžiais tariant, lemta užgimti ją atgaivinsiančiam pranašui.

Šis naratyvas orientuotas į esminių tapatybės formavimosi elementą, taigi strateginis jo potencialas baltarusių tautai ir valstybei atrodo akivaizdus. Tačiau reali padėtis gerokai kuklesnė, daugiausiai dėl to, kad baltarusių tapatybė yra itin fragmentuota ir chaotiška. Paprasčiausiuose modeliuose ji paremta bent dviem priešingais pagrindais ir turi dvi nesuderinamas versijas. Pirmoji vaizduoja baltarusius kaip Sovietų sąjungoje suformuotą tautą ir ypatingą telkiančiąją reikšmę suteikia „Didžiojo tėvynės karo“

vaidmeniui: būtent šio karo metu, partizaninėse kovose ir nacių nusikaltimų akivaizdoje susiformavo baltarusiai kaip bendruomenė. Antroji tapatybės versija – nacionalistinė, pirmon vieton iškelianti LDK laikus kaip aukso amžių, ir tolesnes okupacijas, karus ir kitokias negandas sudedanti į nuolatinės viktimizacijos motyvą (Temper 2015).

Akivaizdu, kad Vilnius aktualus su antrąja, nacionalistine kryptimi besitapatinantiesiems baltarusiams. Tačiau tokį binarinį matymą komplikuoja bent keletas papildomų sąlygų. Nacionalistinis diskursas ir iš jo perimti naratyvai, anksčiau sieti tik su politine opozicija prezidento Aliaksandro Lukašenkos režimui, vis dažniau perimami oficialiosios istoriografijos: pradėdant XXI a. antruoju dešimtmečiu, autoritarinis režimas ėmė „ieškoti“ tautos užuomazgų ir kartu – propagandinio pagrindo sau ankstesniuose amžiuose (Ostrovskaja 2014). Kaip atsvara tam valstybėje ėmė stiprėti prorusišką propagandą skleidžiančios organizacijos ir žiniasklaidos priemonės su naratyvais, neigiančiais Baltarusijos istoriją ir valstybingumą, bei skleidžiančiais daugiausia rusiškojo imperializmo ideologiją (Елисеєв 2019).

1863–1864 M. SUKILIMO ATMINTIS

Sukilimo ir vienos pagrindinių jo asmenybių – Konstantino Kalinausko – vaidmuo baltarusių istoriografijoje yra sudėtingas ir nuolat kinta. Remiantis istorine medžiaga, jokių būdu negalima laikyti baltarusių valstiečių sukilimo iniciatoriais ar gausiais dalyviais (Tokt 2016), o K. Kalinauskas atvirai tapatinosi su

politine, ikinacionalistine LDK tauta ir tik vėlyvučiu laikotarpiu, suvokęs valstiečių pasyvumą kaip vieną pralaimėjimo priežasčių, ėmė į juos kreiptis savotišku proto-nacionalistiniu tonu (Smaliančiuk 2016).

Tačiau XX a. pradžioje, išibėgėjęs tautų formavimosi procesams, „Jaską,

gaspadorių iš Vilnijos“ pradėta vaizduoti kaip vieną modernaus baltarusiško nacionalizmo atstovų perspausdinant jo laiškus su įterptais baltarusiškais šūkiams (Lewis 2019: 112–136). Trečiajame dešimtmetyje, BSSR vykstant trumpalajiam baltarusiškumo atgimimui, 1863–1864 m. sukilimas paverstas pirmuoju „valstiečių masių išsilaisvinimo judėjimu“, kartu perkeliama K. Kalinauską į sovietinių didvyrių panteoną, o nuo 1941 m. jis įpintas į baltarusių „partizanų tautos“ mitologiją kaip ne tik palaikęs baltarusių bei lietuvių liaudies kovą prieš baudžiavą ir priespaudą, bet ir nepriklausomybę nuo „poniškosios Lenkijos“ (Unučiak 2016). XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje imtasi tiesiai plėtoti iš amžiaus pradžios perimtą diskursą, ir K. Kalinauskas iš revoliucionieriaus vėl tapo baltarusių nacionaliniu didvyriu, o sukilimas – pirmuoju Baltarusijos nepriklausomybės bandymu. Todėl nuo 1995 m., į valdžią atėjusiam A. Lukašenkai pradėjus vykdyti sovietizavimo ir rusifikacijos politiką, grįžti prie sovietinio naratyvo apie sukilimą tapo itin sunku, ir jo reikšmė naujojoje

baltarusiškoje tapatybėje kuriam laikui sumenko (Ostrovskaja 2014).

XXI a. antrojo dešimtmečio pradžioje, pradėjus į neosovietinį diskursą integruoti ir prie autoritaristinės ideologijos taikyti Baltarusijos ir baltarusiškumo paieškas ankstesniuose amžiuose, sukilimo atminties klausimas tapo dar sudėtingesnis. LDK ir ATR laikotarpių naratyvams grįžtant į Baltarusijos viešąjį gyvenimą kultūrinių projektų, vadovėlių, istorinių tyrimų ir kitokiais pavidalais (Dementavičius 2014), iškilio poreikis pasirinkti tarp trijų sukilimo ir K. Kalinausko traktuočių: senosios sovietinės, ją iš dalies įtraukusios baltarusiškos nacionalistinės ir rusiškos imperialistinės, vaizduojančios sukilimą kaip antibaltarusišką ir visai kaip žalingą lenkų avantiūrą. Rasti optimalų atsakymą į šią trilemą baltarusių oficialiajai historiografijai nepavyko, ir ji liko „plėšoma“ tarp sovietinio palikimo, į viešąją erdvę besikalančio opozicinio diskurso ir rusiškosios įtakos. Šią situaciją puikiai iliustruoja 2019 m. Vilniuje vykusio sukilimo dalyvių perlaidojimo ceremonija ir pasiruošimo jai sukeltos diskusijos Baltarusijos viešojoje erdvėje.

SUKILIMO DALYVIŲ PERLAIDOJIMAS

Būtina pabrėžti, kad labai „gero“ santykio su sukilėlių, tarp jų ir K. Kalinausko, palaikų įamžinimu Lietuva neturėjo: jų užkasimo vieta buvo žinoma ilgą laiką – tarpukariu joje kasinėta, iki 1939 m. stovėjo Antano Vivulskio projektuotas kryžius (Girinikienė 2017; Вострая Брама 2017), tačiau išsamūs archeologiniai tyrimai atlikti tik iškilus poreikiui vykdyti kalno tvarkymo darbus 2017–2018 m. Palaikai ekshumuoti

ir ištirti, šis įvykis plačiai buvo nušviečiamas žiniasklaidoje nutylint arba legendomis pavadinant ankstesnes žinias apie palaikus ir taip suteikiant įvykiams sensacijos pobūdį (pvz., Alper 2017). Šį toną tiesiogiai perėmė Baltarusijos žiniasklaida: procesas, o ypač žinia apie planuojamą palaikų perlaidojimą, susilaukė smarkaus atgarsio ne tik opozicijoje, bet ir oficiozijoje žiniasklaidoje (pvz., Belsat 2019a).

Baltarusijos naujienų agentūros „Belta“ medžiagoje kalbėta apie K. Kalinauską kaip apie nacionalinį didvyrį, daugiausia kartojant sovietinį jo įvaizdį, o opozicinėje spaudoje įvykiams suteiktas iš esmės kitoks pobūdis: prilyginant šiuolaikinę Baltarusiją LDK, o A. Lukašenkos režimą – carinei okupacijai, sukilimas tapo šalies politinių aktualijų metafora. Šio diskurso kulminacija galima laikyti 2019 m. rugsėjį Baltarusijos visuomeninių veikėjų grupės parengtą kreipimąsi į Lietuvos Respublikos Seimą ir Vyriausybę, kuriame prašoma apsvastyti galimybę K. Kalinausko palaikus perlaidoti Baltarusijoje motyvuojant sudėtingu Baltarusijos nepriklausomybei laikotarpiu bei simbolinių figūrų, skatinančių kovoti už nepriklausomybę, trūkumu. Kreipimąsi pasirašė kelios dešimtys Baltarusijos mokslo, kultūros ir visuomenės veikėjų (Hrodna Life 2019), tačiau tuo pačiu metu susiformavo jiems oponuojanti grupė, vadovaujama Zenono Pozniako, pasisakanti prieš palaikų perdavimą. Pagrindiniu jos argumentu buvo tai, kad sukilimo dalyviai neturėtų būti atskirti nuo Vilniaus kaip sukilimo centro ir mirties vietos (Pazniak 2019).

„Sunkų laikotarpį“ atspindėjo ir Baltarusijos valdžios veiksmai, kuriais pradėta krypti nuo sovietinio K. Kalinausko įvaizdžio prie požiūrio į jį kaip į „lenkų nacionalistą“: 2018 m. atnaujintame rusų literatūros vadovėlyje 1863–1864 m. sukilimas pervadintas „lenkų sukilimu“; Baltarusijos atstovų rūmų narys Igoris Marzaliukas, opozicijos dažnai tituluojamas pagrindiniu šalies istoriku, 2018 m. bent keliuose interviu pakartojo šį požiūrį (Politring 2019).

Nesulaukiant oficialaus atsakymo į Lietuvos kvietimą bendradarbiauti organizuojant perlaidavimo iškilmes (Deutsche Welle 2019), iniciatyvos ėmėsi Vilniaus baltarusių bendruomenė: suburtas „Baltarusių bendruomeninis komitetas 1863–1864 m. sukilimo dalyvių įamžinimui“, rinkęs lėšas, bendradarbiavęs su Vilniaus miesto savivaldybe bei kitaip prisidėjęs prie iškilnių organizavimo ir dėmesio Baltarusijoje sužadavimo (Charter 97, 2019a). Iš dalyvių pasisakymų aiškėja, kad diskusija, siekti ar nesiekti palaikų perkėlimo į Baltarusiją, tarp komiteto narių taip pat užsimezgė (Kypraha 2019): pagrindiniais argumentais prieš perkėlimo idėjos parėmimą buvo laidojimui tinkamos vietos trūkumas, nepasitikėjimas galimais Baltarusijos valdžios veiksmais ir Vilniaus savivaldybės bei kitų Lietuvos institucijų pozicija, kurią tiek bendruomeninis komitetas, tiek platesnė baltarusių bendruomenė traktavo kaip draugišką ir atvirą pasiūlymams.

Tuo metu Baltarusijos viešojoje erdvėje – dažniausiai su nuorodomis į Bendruomeninį komitetą arba kurią nors lietuvišką instituciją – pradėtas kurti sukilėlių perlaidavimo iškilnių, kaip nepaprastai svarbaus ir reikšmingo tautai įvykio, įvaizdis. Ypatingo dėmesio susilaukė informacija apie draugiškus baltarusių bendruomenei politinius sprendimus – prie K. Kalinausko palaidavimo pavarde užrašyti ir baltarusiškai (pvz., Пелєца 2019), į perlaidojimą vykstantiems baltarusiams suteikti nemokamas vizas (pvz., Belsat 2019b) ir kt. Lietuvoje pasirošimai perlaidoti vaizduoti arba kaip dviejų tautų – Lietuvos ir Lenkijos,

arba trijų – Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos vieningumo aktas (pvz., Beniušis 2019), paskutiniojoje neišvengiamai akcentuota formuojamoji sukilimo reikšmė būtent baltarusių tautiškumui.

Šių įvykių fone ėmė keistis oficiali Minsko pozicija. 2019 m. rugsėjį I. Marzaliukas davė interviu opoziciniam laikraščiui „Naša niva“, kuriame K. Kalinauską vadino neatskiriama vakarų Baltarusijos identiteto dalimi ir kvietė jo nejuodinti (Hama Hiba 2019a), o lapkri-

tį A. Lukašenka įvardijo jį kaip „mūsų žmogų“, o Vilnių – kaip „mūsų teritoriją“ (БЕЛТА 2019a). Pagrindiniu „antagonistu“ tokiuose pranešimuose pristatyta visuomeninių veikėjų grupė, kvietusi perlaidoti palaikus Baltarusijoje; pagrindiniu argumentu prieš jos iniciatyvą tapo Vilniaus, kaip baltarusiškumo centro, vaidmuo. A. Lukašenkos administracijos nuomonė šiuo klausimu paradoksaliai sutapo ir su Z. Poznako, ir su Vilniaus baltarusių aktyvistų nuomone.

PASEKMĖS IR IŠVADOS

2019 m. lapkričio 22 d. vykusioje 1863–1864 m. sukilimo dalyvių palaikų perlaidojimo ceremonijoje, kaip ir beveik visoje vaizdinėje jos medžiagoje (ELTA, BNS, DELFI 2019), dominavo balta-raudonai-baltos vėliavos. Nepaisant Lietuvos muziejų kvietimo atsinešti į renginį valstybinę vėliavą (Valdovų rūmų muziejus 2019), spalvų schema, nuo 1995 m. tapusi Baltarusijos politinės opozicijos ir pasipriešinimo autoritariniam režimui simboliu, savo kiekiu smarkiai lenkė visas oficialias valstybių vėliavas. Įvairiais vertinimais, ceremonijos dalyvių, atvykusių iš Baltarusijos, skaičius varijuoja nuo 1000 iki 10 000 (Hama Hiba 2019b), tačiau neabejotina, kad baltarusių iškilimėse susirinko daugiau, nei lietuvių ar lenkų. Lietuvos žiniasklaidoje (cituojant baltarusių dalyvį) „trijų tautų švente“ pramintas įvykis (Tv3 2019) suvienijo ne tiek „tris tautas“, kiek tapo vienos jų, arba bent jau atskiro jos segmento, politine demonstracija.

Įvykį lydėjo nuolatiniai tiesioginiai Vilniaus, kaip baltarusių Mekos, įvardijimai – nuo kvietimų (Belsat 2019c) iki

apibendrinimų (Пашкевіч 2019), nuo interviu su organizatoriais iki dalyvių *vox populi*. Opozicinėms nuotaikoms prijaučiančioje Baltarusijos visuomenės dalyje „Baltarusiško Vilniaus“ diena paliko ryškią žymą, turinčią romantinės piligrimystės pėdsaką, derantį tautos Mekai. Lietuvoje savo ruožtu įvykis nesulaukė prieš baltarusišką nacionalizmą nukreiptos kritikos: gausų baltarusių dalyvavimą pozityviai vaizdavo ir nacionalinis transliuotojas (pvz., LRT Plus 2019), ir komerciniai kanalai, viešumoje platinti teigiami politologų pasisakymai (pvz., Antanavičius 2019); Baltarusijos suverenumas nušviestas kaip vienas iš sukilimo atminties suvienytų valstybių – Lietuvos, Lenkijos, Ukrainos ir Latvijos – tikslų. Tokią reakciją galima pavadinti tik kontrastuojančia su įprastu baltarusiško nacionalizmo įvaizdžiu Lietuvos žiniasklaidoje, kurioje jis arba gretinamas su A. Lukašenkos neva palaikomu rusišku imperializmu, arba su radikaliaja opozicijos dalimi (pvz., Saldžiūnas 2018; IQ 2015). Įdomu ir tai, kad iškilnių organizavimas, bendradarbiavimas su baltaru-

siškomis organizacijomis, dėmesys perlaidojamų asmenų baltarusiškumui susilaukė itin gerų įvairių Baltarusijos visuomenės veikėjų vertinimų (pvz., Пашкевич 2019); padėkų Lietuvos Respublikai galima rasti beveik kiekviename baltarusiškoje žiniasklaidoje skelbtame interviu su iškilmių „piligrimais“ (Сущынский, Шубзда 2019).

Iš šios istorijos galima padaryti kelias išvadas. Pirmą, sukilėlių palaikų atradimas ir pasiruošimas juos perlaidoti išryškino skirtį tarp oficialaus ir opozicinio požiūrių į sukilimą Baltarusijoje, o šito katalizatoriumi tapo įvairių Lietuvos institucijų ir Vilniuje aktyviai veikusių baltarusių visuomeninių organizacijų veiksmai. Artėjant perlaidojimo ceremonijai, oficialusis požiūris pasikeitė ir beveik sutapo su opoziciniu.

Antra, perlaidojimas ir su juo susiję įvykiai sutirštino tiek opozicijos (šie įvykiai buvo suvokti kaip šiuolaikinių ak-

tualijų metafora), tiek neopozicinių sluoksnių patriotines nuotaikas, taip pat ir pasikeitusią A. Lukašenkos nuomonę.

Trečia, šiame kontekste itin svarbus yra Vilniaus kaip baltarusių Mekos – piligrimystės vietos, kur atgimsta baltarusiškumas, – vaidmuo: šis naratyvas ne tik buvo nuolat kartojamas Baltarusijos viešojoje erdvėje, bet ir atspindėjo realius įvykius, t. y. Vilnius (pats miestas, jo baltarusių bendruomenės ir Lietuvos valdžios veiksmai) tapo baltarusiško tautiškumo ir sąlygiškai – suskaldytos baltarusių tautos vienijimosi priežastimi.

Galima teigti, kad Vilniaus kaip baltarusių Mekos strateginis naratyvas atliko savo vaidmenį baltarusių visuomenėje. Maža to, šio atvejo poveikis Lietuvos valstybei ir visuomenei vertintinas teigiamai. Tolesnis atidus naratyvo, kaip minkštosios galios įrankio, platinimas gali būti naudingas ir turėti strateginį potencialą Lietuvos visuomenei.

Literatūra

- Alper Margarita. 2017. Gedimino kalno kapas: ar bus sensacija? *Lrt.lt* 02-05. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/162475/gedimino-kalno-kapas-ar-bus-sensacija> [žiūrėta: 2020 0119]
- Antanavičius Ugnius. 2019. Istorikas A. Nikžentaitis: baltarusių noras K. Kalinauską perlaidoti savo šalyje yra visiškai suprantamas. *15min.lt* 09-25. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/ar-zinai/naujiena/idomi-lietuva/istorikas-anikzentaitis-baltarusiu-noras-k-kalinauska-perlaidoti-savo-salyje-yra-visiskai-suprantamas-1162-1207762> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Avižinis Dalius, Dolinskas Vydas, Striškienė Ėrika, 2012, *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų istorija ir rinkiniai*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.
- Belsat. 2018a. Загадки белорусской истории: Вильнюс – город Кривичей. *Belat.eu* 11-05. <https://belsat.eu/ru/programs/vilnyus-gorod-krivichej/> [žiūrėta: 2020 01 19]

- Belsat. 2019a. Фотофакт: Это предполагаемый череп Кастуся Калиновского. *Belsat.eu* 03-28. Prieiga per internetą: <https://belsat.eu/ru/news/fotofakt-eto-predpolagaemyj-cherep-kastusya-kalinovskogo/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Belsat. 2019b. На церемонию захоронения повстанцев Калиновского Литва выдаст льготные визы. *Belsat.eu* 10-23. Prieiga per internetą: <https://belsat.eu/ru/news/na-tseremoniyu-zahoroneniya-povstantsev-kalinovskogo-litva-vydast-lgotnye-vizy/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Belsat. 2019c. Зенон Позняк: У них ничего не получится. Союзное государство – фальшивка. *Belsat.by* 09-30. Prieiga per internetą: <https://belsat.eu/ru/news/zenon-poznyak-u-nih-nichego-ne-poluchitsya-soyuznoe-gosudarstvo-falshivka/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Beniušis Vaidotas. 2019. Lietuviai ir lenkai baigė derinti sukilėlių valstybinių laidotuvių ceremoniją. *15min.lt*. 10-08. Prieiga per internetą: <https://>

- www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuviai-ir-lenkai-baige-derinti-sukileliu-valstybinu-laidotuviu-ceremonija-56-1229034 [žiūrėta: 2020 03 11]
- Budzma belarusami. 2012. Гістарычная памяць беларусаў. *Budzma.by* 06-06. Prieiga per internetą: https://budzma.by/news/historychnaya-pamyac-belarusau.html?sphrase_id=99692 [žiūrėta: 2020 01 19]
- Charter 97. 2019a. У Вільні стварылі Беларускі грамадскі камітэт памяці паўстанцаў 1863 года. *Charter97.org* 03-29. Prieiga per internetą: <https://charter97.org/be/news/2019/3/29/328692/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Dementavičius Justinas. 2014. Istorijos politika postsovietinio autoritarizmo sąlygomis: Baltarusijos atvejis. *Istorijos politikos modeliai ir kryptys: Europos Sąjungos, Lenkijos, Rusijos ir Baltarusijos istorijos politika* 135–170. Vilnius, Vilnius universiteto leidykla.
- Deutsche Welle. 2019. Ненужный герой? Реакция Беларуси на обнаружение останков Кастуся Калиновского. *Ru.delfi.lt* 14-03. Prieiga per internetą: <https://ru.delfi.lt/abroad/belorussia/nenuzhnyj-geroj-reakciya-belarusi-na-obnaruzhenie-ostankov-kastusya-kalinovskogo.d?id=80793681> [žiūrėta: 2020 01 19]
- ELTA, BNS, DELFI. 2019. Vilniuje prasidėjo 1863–1864 m. sukilimo vadų ir dalyvių valstybinės laidotuvės. *Delfi.lt* 11-22. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilniuje-prasidėjo-18631864-m-sukilimo-vadu-ir-dalyviu-valstybines-laidotuves.d?id=82851871> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Girininkienė Vida. 2017. Egzekucijos, arba Galia gyviesiems. *Literatūra ir Menas* 3603(7). Prieiga per internetą: <https://literaturairmenas.lt/atmintis/vida-girininkiene-egzekucijos-arba-galia-gyviesiems> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Hrodna Life. 2019. Беларусь просяць пахаваць парэшткі Кастуся Каліноўскага ў Беларусі. *Згодныя?* 09-24. Prieiga per internetą: <https://hrodna.life/2019/09/24/belarusyi-prosyac-pahavac-pareshtki-kastusya-kalinouskaga-u-belarusi-zgodnyiya/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- IQ. 2015. Sumūryta tapatybė. *Iq.alfa.lt* Prieiga per internetą: <https://iq.alfa.lt/politika/sumuryta-tapatybe/94489>
- Lewis Simon M. 2019. *Belarus – Alternative Visions: Nation, Memory and Cosmopolitanism*. London: Routledge.
- LRT Plius. 2019. Baltarusis apie sukilimo vadų ir dalyvių perlaidojimo ceremoniją: tai vėl primins laisvos šalies idealus. *LRT.lt* 12-05. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1122422/baltarusis-apie-sukilimo-vadu-ir-dalyviu-perlaidojimo-ceremonija-tai-vel-primins-laisvos-salies-idealus> [žiūrėta 2020 01 19]
- Mačiulis Dangiras. 2009. Apie dvi propagandines kampanijas XX a. tarpukario Lietuvoje. *Interstudia humanitatis* 9: 119–138.
- Miskimmon Alistair, O’Loughlin Ben, Roselle Laura. 2013. *Strategic narratives*. London: Routledge.
- Ostrovskaja Tatjana. 2014. Baltarusių istorinės atminties genealogija ir mokyklinio švietimo praktikos. *Istorijos politikos modeliai ir kryptys: Europos Sąjungos, Lenkijos, Rusijos ir Baltarusijos istorijos politika*. 221–285. Vilnius: Vilnius universiteto leidykla.
- Pazniak Zianon. 2019. Адкрыты ліст дэпутатам Сейма і дзелячам Ураду Літоўскай Рэспублікі / Atviras laiškas Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės nariams. 09-26.
- Poklad Tatjana. 2009. Baltarusiškasis Vilnius: Paveldas ir atmintis. *Naujasis Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas*: 233–256. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Politring. 2019. Марзальюк: Январское восстание 1863 является польским, а не белорусским. *Politring.com*. Prieiga per internetą: <https://politring.com/country/23394-marzalyuk-yanvarskoe-vosstanie-1863-yavlyaetsya-polskim-a-ne-belorusskim.html> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Saldžiūnas Vaidas. 2019. Vilnius ne jūsų, o mūsų: kas atbaido kaimynus nuo žygio „atsiimti“ Lietuvos sostinę. *Delfi.lt* 08-18. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vilnius-ne-jusu-o-musu-kas-atbaido-kaimynus-nuo-zygio-atsiimti-lietuvos-sostine.d?id=81921629> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Smaliančius Aliksandr. 2015. Kalinauskas ir 1863–1864 m. sukilimo tikslai. *1863-1864 m. sukilimas: istorija ir atmintis*: 69–80. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Temper Irina. 2015. Baltarusijos fundaciniai mitai: Lietuvos didžioji kunigaikštystė versus partizanų respublika. *Atminties kultūrų dialogai Ukrainos, Lietuvos, Baltarusijos (ULB) erdvėje*: 154–155. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Tichomirovas Aleksandras. 2017. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Baltarusijos istorijos politikoje. *Lietuvos ir Baltarusijos istorijos politika*: 80–112. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Todorov Tzvetan. 1969. Structural Analysis of Narrative. *NOVEL: A Forum on Fiction* 3(1): 70–76.
- Tokt Sergej. 2015. Baltarusijos valstiečiai 1863–1864 m. sukilime. *1863–1864 m. sukilimas: istorija ir atmintis*: 81–94. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Tv3. 2019. „Trijų tautų šventė“: Vilniuje vyksta 1863–1864 metų sukilimo vadų valstybinės laidotuvės. *Tv3.lt*. 11-22. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/1020121/triju-tautu-svente-vilniuje-vyksta-1863-1864-metu-sukilimo-vadu-valstybines-laidotuves>
- Unučiak Andrej. 2015. Kosto Kalinausko įvaizdžio formavimas Baltarusijos SSSR (1924–1964 m.). *1863–1864 m. sukilimas: istorija ir atmintis*: 159–186. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Vaitkevičius Gediminas. 2010. *Vilniaus ikūrimas*. Vilnius: Sapnų sala.
- Valdovų rūmų muziejus. 2019. Pagerbk sukilėlius Lietuvos vėliava! *Valdovurumai.lt* 11-22. Prieiga per internetą: <https://www.valdovurumai.lt/lankytojams/renginiai/pagerbk-sukilelius-lietuvos-veliava> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Vencūnas Valius. 2018. Užslėptas tapatybių konfliktas: LDK paveldo diskursai Lietuvoje ir Baltarusijos interneto žiniasklaidoje 2013–2014 metais. *Informacijos mokslai* 83: 155–176.
- Аляксандр Пашкевіч. 2019. Вільня «наша» — з Каліноўскім. *ARCHE* 11-25. Prieiga per internetą: <https://gazeta.arche.by/article/261.html> [žiūrėta: 2020 01 19]
- БЕЛТА. 2019. Лукашенко высказался о роли Кастуся Калиновского в истории. *Belta.by*. 11-17. Prieiga per internetą: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-vyskazalsja-oroli-kastusja-kalinovskogo-v-istorii-369473-2019/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Вільня. 1994. *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі*: 293. Менск: БелЭн.
- Вострая Брама. 2017. Як літоўцы зачышчалі памяць пра Каліноўскага і зьнеслі магілу паўстанцаў. *Svaboda.org* 09-01. Prieiga per internetą: https://www.svaboda.org/a/28710158.html?fbclid=IwAR2av1YCAVwI6pBCXG9mkrRHt0MMDv3hnWY_ydt535Kg2o4C-tD92mbWqpQQ [žiūrėta: 2020 01 19]
- Елисеев Андрей. 2019. Кардинальные перемены в антибелорусской дезинформации и пропаганде: анализ количественных и качественных изменений. Исследовательский центр EAST (Eurasian States in Transition). Prieiga per internetą: <http://east-center.org/wp-content/uploads/2019/04/Belarus-Disinformation-Propaganda-2019-RU.pdf> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Жылка Уладзімір. 1925. Вершы аб Вільні. Вікікрыніцы. Prieiga per internetą: https://be.wikisource.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%8B_%D0%B0%D0%B1_%D0%92%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96 [žiūrėta: 2020 03 15]
- Курганова Святлана. 2019. Кірыл Атаманчык: «Паўстанцы апынуліся на тым месцы, дзе павінны быць». *34mag.net* 12-06. Prieiga per internetą: <https://34mag.net/post/kiryl-atamanchuk-kalinouski> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Наша Ніва. 2019a. Марзэлюк: Вільня — город наших мечт. Калиновский должен остаться там. *NN.by* 09-26. Prieiga per internetą: <https://nn.by/?c=ar&i=238073&lang=ru> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Наша Ніва. 2019b. Тысячи людей, тысячи национальных флагов на перезахоронении Калиновского: такой массовой белорусской манифестации Вильнюс еще не видел. *NN.by* 11-22. Prieiga per internetą: <https://nn.by/?c=ar&i=241527&lang=ru> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Пелеса Сергей. 2019. Историк: «Если будет угроза для государства — Калиновского почтят». *Belsat.eu* 04-01. Prieiga per internetą: <https://belsat.eu/ru/news/istorik-esli-budet-ugroza-dlya-gosudarstva-kalinovskogo-pochtyat/> [žiūrėta: 2020 01 19]
- Ратникова Ирина. 2008. Имена-мифологемы в белорусских масс-медиа: прагмастилистический аспект. *Studia Rossica Posnaniensia* 34: 131–139.
- Сушчынскі Якуб, Шубзда Уля. 2019. У Вільні адбылося перапахаванне паўстанцаў 1863–1864 гадоў. *Рэцыя.com* 11-22. Prieiga per internetą: <https://www.racyja.com/hramadstva/u-vilni-adybylosya-perapakhavanne-pa/> [žiūrėta: 2020 01 19]

Nuorodos

- ¹ O Vilniau, krivičių Meka!
O vieta stebuklinga ir didinga! (aut. vert.)